

O'ZBEK VA NEMIS ERTAKLARIDA QUSHLAR OBRAZI TIPOLOGIYASI

Davlatova Guljavhar Qaxramonjonovna

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti

Roman-German filologiyasi fakulteti

O'zbek va nemis ertaklarida qushlar ko'plab ramziy ma'noga ega. Ular ko'pincha erkinlik, go'zallik va o'z-o'zini ifoda etish ramzi sifatida tasvirlanadi.

O'zbek ertaklarida qushlar: O'zbek ertaklarida qushlar odatda shirin ovozlari va rang-barangliklari bilan ajralib turadi. Ular qahramonlarga maslahat beradi, yoki noxushlikdan qutqaradi. Masalan, "Qushning sehrli ovozi" ertagida qushning lautishi qahramonlarga kuch va umid beradi.

Nemis ertaklarida qushlar: Nemis ertaklarida qushlar ko'pincha sehrli mavjudotlar sifatida paydo bo'ladi, masalan, "Qizil qoshqor" ertagida. Ular qahramonlarga sirli tipdagi yordam ko'rsatishadi yoki kelajakdagi voqealarni bashorat qiladilar.

Ertak, ma'lum bir voqeani yoki xarakterlarni tasvirlaydigan ijodiy asar bo'lib, ko'pincha fantastik unsurlar bilan boyitilgan. Har bir ertakda o'ziga xos mazmun, xulq-atvor saboqlari va muammolarni hal etish jarayoni mavjud. Ertakda qahramonlar uchraydi, ular doimo kirishgan sarguzashtlari orqali o'zlarining xususiyatlari va xarakterlarini namoyon etadilar. Masalan, yovuz kuchlar, aqlli qahramonlar yoki mehribon otalar yoki yo'l ko'rsatuvchi qushlar. Ertaklarda odatda hayotiy saboqlar, azob-uqubatlardan o'tish, adolat va sevgi motivlari, xayoliy va mistik elementlar yoritiladi. Ertaklar ko'pincha o'z mohiyatidan kelib chiqib, o'zgaruvchan tuzilishga ega bo'ladi, zamonaviy kelishuvlar va xalq an'analari bilan bog'liq holda. Samimiylilik va o'zaro munosabatlar erkak va ayollarning roli bilan ajralib turadi.

Qushlar, ertaklarda muhim simbolik rol o'ynaydi. Ular ko'pincha qahramonlarni o'z maqsadlariga yetaklovchi, ularga hayotiy saboqlar beruvchi yoki qiyinchiliklardan qutqaruvchi timsollar sifatida tasvirlanadi. Qushlar, ozodlik, umid va yangi boshlanishlarni ifodalaydi. Ayrim ertaklarda ular odamlarni o'z orzularini amalga oshirishga ilhomlantiradi yoki hayotdagi tanlovlarini ko'rsatadi.

Qushlar, shuningdek, do'stlik va hamkorlik mavzularini ham yoritadi. Ertaklarda hayvonlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar orqali, qushlar ko'pincha birlashish va yordam berish niyatini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, qushlar, oilaviy qadriyatlar va ahloqlarni tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Ularning o'z oilalariga bo'lgan mehr-muhabbati va g'amxo'rliklari ko'pincha o'zimizga va boshqalarga bo'lgan munosabatlarni ko'rsatadi.

O'zbek va nemis ertaklarida qushlar asosiy rol o'ynaydi. Bu mavzuda ko'p jihatlarni o'rganish mumkin:

1) Qushlarning ramziy ma'nolari

O'zbek va nemis madaniyatlarida qushlar odatda erkinlik, o'z-o'zini ifoda va umid timsoli sifatida ko'rsatiladi. Ular ba'zan qahramonlar uchun yo'l ko'rsatuvchi va maslahat beruvchi sifatida ham xizmat qiladi.

2) Qush turlari

O'zbek ertaklarida asosan qushlarning rang-barang va shirin ovozlari nazarda tutiladi. Nemis ertaklarida esa qushlar ko'pincha sehrli mavjudotlar sifatida, masalan, qayg'u va baxtni anglatadi

3) Ularning turini o'rganish

Qushlarning qahramonlarga qanday ta'sir etishi, mudofaa qilib berishi yoki muayyan vaziyatlarda qanday xulq atvori bilan ajralib turishi qiziqarli.

4) Ertaklar va ularning ta'siri

Qushlar yordamida hikoyaning qanday rivojlanishi va o'tgan asrlarda bu ertaklar qanday ahamiyat kasb etganligi.

Nemis va O'zbek xalq ertakchiligida qushlar obrazidan foydalanishning poetik taraqqiyot xususiyatlari mif-marosim-folklor-san'at-yozma adabiyot bosqichlarida ochib berilgan. Nemis va o'zbek ertaklarida mifologik va tabiiy qushlarning obrazlantirish xususiyatlari, ornitopoetonimlar talqini, qushlar obrazining rangiga, vaqt va makonga qarab parvoz qilishiga, epik qaxramonga homiy yoki raqib bo'lib kelishiga qarab Badiiy-estetik, ramziy-timsoliy vazifalarda kelishi dalillangan.

Bundan tashqari, men bir "Nayra" degan ertak o'qigan edim. Bu ertakning asosiy g'oyasi shundan iborat edi:

Bu ertak, go'zallik va do'stlik haqida so'zlaydi. Yuksak tog'lar orasida yashovchi Nayra va Qora qushlar, har biri o'z qadrini anglashga harakat qiladi. Nayra o'zining tashqi go'zalligi bilan barchani o'ziga jalb qiladi, ammo Qora uni ta'qib qilish orqali haqiqiy go'zallikni o'rganmoqda. Nayra, go'zallikning yuzaki jihatdan emas, balki ichki dunyoda joylashganini anglab, barcha qushlarni yig'ib, ularga saboq beradi. Bular birgalikda musiqalarni yaratish orqali haqiqatni, ya'ni go'zallik va tinchlikning ahamiyatini kashf etishadi. Ertak, qishloqdagi tinchlik va do'stlikni qanday qilib mustahkamlash haqida yoritadi, ochiqlab, ichki go'zallikni ahamiyatini ulug'laydi. Nayra ertagi, asosan, O'zbek milliy folklorida joylashgan bir asar bo'lib, unda hayotiy saboqlar, an'anaviy qadriyatlar va ahloqiy masalalar ko'tariladi. Ushbu ertak, ko'pincha qahramonlarning sarguzashtlarini va ularning xarakterlarini yoritadi. Ertakda Nayra ismli qahramonning sarguzashtlari, u o'z maqsadlariga erishish yo'lidagi qiyinchiliklar va to'siqlarga duch kelishi tasvirlanadi. Nayra qahramon sifatida o'zining jasorati va aqli fikrlari bilan tanilgan. Mavzular orasida do'stlik, xiyonat, irodali kurash va muvaffaqiyat qozonish haqida saboqlar mavjud. Ertak orqali o'quvchilar hayotdagi qiyinchiliklarni yengish, orzulariga erishish yo'lida kurashish haqida o'rganadilar. Nayra ertagi o'z ichida chuqur falsafiy ma'nolarni saqlaydi va o'zaro aloqalar, adolat hamda mehribonlik mavzularini yoritadi. Bu asar zamonaviy o'quvchilar uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

Qushlarning ramziy ma'nolari: Qushlar ko'plab madaniyatlarda ramziy ma'no va timsol sifatida e'tirof etiladi. Quyida ularning o'ziga xos ramziylik jihatlari keltirilgan:

1. Erkinlik – qushlar havoda uchishi orqali erkinlik va cheklovlardan qochishni ifodalaydi.
2. Umid – qushlarning uchishi kelajakdagi yaxshiliklar, yangi boshlanishlar va umidni anglatadi.
3. O'z – o'zini ifoda etish – ular insonning ichki his-tuyg'ularini, xususan, sevgini va norozilikni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.
4. Ma'naviy ko'rsatkich – qushlar ba'zida ruhiy sayohat va ma'naviy o'sishni timsoliga aylanishi mumkin.
5. Baxt va xursandchilik – ba'zi hikoyalarda qushlar baxtning va xursandchilikning timsoli sifatida ko'rinadi.
6. Qiyin ahvolda umid manbai – muammolar tug'ilganda, qushlar qahramonlarga yo'l ko'rsatib, ularda umid uyg'otadi.

Har ikkala madaniyatda qushlar qahramonlarning o'sishi va uzoq yurt sarguzashtlarida muhim rol o'ynaydi. Ularning ramziy ma'nolari esa bir-biridan qiziqarli farqlarni ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

Nemis ertaklari bo'yicha adabiyotlar:

1. Grimm, J. & Grimm, W. Kinder- und Hausmärchen. (Nemis xalq ertaklari to'plami).
2. Lüthi, Max. The European Folktale: Form and Nature. (Evropa xalq ertaklari strukturasi).
3. Röhrich, Lutz. Märchen und Wirklichkeit. (Ertaklarning ijtimoiy haqiqat bilan aloqasi).

O'zbek ertaklari bo'yicha adabiyotlar:

4. Qodirov, X. O'zbek xalq ertaklari.
5. O'zbek xalq og'zaki ijodi antologiyasi. Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Abdurahmonov, H. O'zbek xalq ertaklarining poetikasi.